

Katarzyna Pokorna-Ignatowicz

prof. dr hab., Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0001-5127-7913>

Współczesne problemy zarządzania parafią w Kościele katolickim w Polsce w świetle postulatów Kongresu Katoliczek i Katolików

Streszczenie

Celem rozdziału jest przedstawienie poglądów Kongresu Katoliczek i Katolików na temat obecnego modelu zarządzania większością polskich parafii, opartego na arbitralnej władzy proboszcza. Kongres proponuje zastąpienie go praktykowanym w wielu krajach modelem kolegialnym, bazującym na demokratycznych zasadach transparentności, podziału i kontroli władzy oraz oddającym świeckim parafianom prawo zarządzania niektórymi obszarami działalności parafii i jej majątkiem, co zapewni świeckim parafianom podmiotowość i poczucie sprawstwa, a także wzmocni w nich poczucie współodpowiedzialności za funkcjonowanie ich wspólnoty parafialnej. W artykule dowodzona jest teza, że Kongres Katoliczek i Katolików można postrzegać jako organizację trzeciego sektora, która kierując się nauczaniem papieża Franciszka oraz zasadą pomocniczości, stawia sobie za cel wprowadzenie zmian w sposobie funkcjonowania Kościoła katolickiego w Polsce. **Słowa kluczowe:** zarządzanie parafią, Kościół katolicki, Kongres Katoliczek i Katolików, świeccy w parafii, władza w parafii, problemy Kościoła katolickiego w Polsce

Contemporary problems of parish management in the Catholic Church in Poland in the light of the postulates of Congress of Catholic Women and Men

Abstract

The aim of this chapter is to present the views of the Congress of Catholic Women and Men on the current model of management

of most Polish parishes, which is based on the arbitrary power of the parish priest. The Congress proposes replacing it with the collegial model practiced in many countries, based on the democratic principles of transparency, division and control of power and giving lay parishioners the right to manage some areas of parish activity and its assets, which will provide lay parishioners with subjectivity and a sense of agency, and will also strengthen their sense of co-responsibility for the functioning of their parish community. The article argues that the Congress of Catholic Women and Men can be perceived as a third sector organization that, guided by the teachings of Pope Francis and the principle of subsidiarity, aims to introduce changes in the way the Catholic Church in Poland functions.

Keywords: parish management, Catholic Church, Congress of Catholic Women and Men, lay people in the parish, parish authority, problems of the Catholic Church in Poland

Wprowadzenie

Od października 2021 r. odbywa się w Kościele katolickim Synod Biskupów pod hasłem „Ku Kościołowi synodalnemu: komunია, uczestnictwo i misja”, którego celem ma być zbudowanie tytułowego Kościoła synodalnego, czyli zdecentralizowanego, dialogującego, zapewniającego świeckim większą niż dotychczas podmiotowość i decyzyjność, otwartego i inkluzywnego, zastępującego hierarchiczność kolegialnością¹. Pierwszym – krajowym – etapem Synodu było „wysłuchanie całego Ludu Bożego”, czyli wszystkich, którzy chcieli podzielić się swoją opinią o współczesnym Kościele – zarówno praktykujących katolików, jak i tych, którzy czując się skrzywdzeni czy wykluczeni, odeszli od Kościoła, a o których zauważenie i usłyszenie ich głosu tak często apeluje papież Franciszek².

¹ Zob. R.R. Gaillardetz, *Synodality and the Francis Pontificate: A Fresh Reception of Vatican II*, „Theological Studies” 2023, t. 84, nr 1, s. 44–60.

² Zob. *Sztuka komunikacji według Franciszka. Bliżej – prościej – głębiej*, oprac. M. Laskowska, K. Marcyński, PWN, Warszawa 2016; K. Pokorna-Ignatowicz, *Medialna aktywność papieża Franciszka i nowe wątki w katolickiej doktrynie medialnej*, [w:] *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, red. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk, Warszawa 2017, 473–482.

W odpowiedzi na apel papieża o jak najszersze wzięcie udziału w synodalnej debacie powstał w Polsce Kongres Katoliczek i Katolików, zrzeszający osoby świeckie i duchowne, kobiety i mężczyzn, wierzących i niewierzących, których połączyło przekonanie o konieczności zmian w Kościele i którzy „wspólnie poszukują pozytywnych odpowiedzi na pytanie o przyszłość Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, Europie i na świecie”³.

Celem rozdziału jest przedstawienie poglądów Kongresu Katoliczek i Katolików na temat praktykowanego obecnie modelu zarządzania większością polskich parafii oraz propozycji jego zmiany. Przedmiotem badania jest treść *Raportu o parafii* przygotowanego przez Kongres oraz jego postulat w sprawie dopuszczenia osób świeckich do współdecydowania o sprawach parafii (wraz z uzasadnieniem), sformułowany w czasie trwania zorganizowanego przez Kongres Forum „Obecni w Kościele” (22–23 października 2022). W rozdziale dowodzona będzie teza, że Kongres Katoliczek i Katolików można postrzegać jako organizację trzeciego sektora, która kierując się zasadą pomocniczości, stawia sobie za cel wprowadzenie zmian w sposobie funkcjonowania polskiego Kościoła, między innymi przez zmianę dotychczasowego modelu zarządzania parafią (nazwanego w *Raporcie* – klerykałnym), opartego na arbitralnej władzy proboszcza, na model kolegialny, realizujący demokratyczne zasady transparentności, podziału i kontroli władzy oraz oddający świeckim parafianom prawo zarządzania niektórymi obszarami działalności parafii i jej majątkiem.

Podczas gdy idea synodalności i przebieg procesu synodalnego w poszczególnych krajach są już przedmiotem analiz naukowych, to zauważalny jest brak naukowej refleksji nad inicjowanymi oddolnie, poza oficjalnymi strukturami Kościoła, działaniami mającymi na celu zmiany w funkcjonowaniu Kościoła w Polsce. Przykładem takiej aktywności społecznej może być działalność Kongresu Katoliczek i Katolików, który jak dotąd nie doczekał się takiej refleksji, mimo iż jego ponad dwuletnia działalność i dorobek w postaci kilkunastu raportów zawierających oceny funkcjonowania polskiego Kościoła oraz inspirowane nauczaniem papieża Franciszka propozycje zmian

³ Deklaracja programowa Kongresu Katoliczek i Katolików, 2021, <https://kongreskk.pl/nasza-deklaracja/> [dostęp: 15.05.2023].

w tym zakresie warte są uwagi, szczególnie w obliczu dynamicznie postępującego procesu laicyzacji polskiego społeczeństwa⁴.

Kongres Katoliczek i Katolików

Kongres Katoliczek i Katolików powstał w lutym 2021 r. W jego działalność włączyły się osoby, które uważają, że „kryzys Kościoła jako instytucji jest bardzo poważny. Bez włączenia się wszystkich, którym na Kościele zależy, w proces jego odnowy, Kościół w ziemskiej postaci przestanie być skutecznym narzędziem głoszenia Słowa Bożego. Kościół musi się zmienić, zarówno gdy chodzi o jego strukturę wewnętrzną, władzę, zarządzanie, duszpasterstwo, jak i w relacji ze światem zewnętrznym – z innymi wyznaniem, religiami, osobami poza Kościołem, a także w relacji do środowiska i społeczeństwa”⁵.

Kongres zdefiniował się w swojej deklaracji programowej jako „forum wymiany myśli i płaszczyzna wspólnego działania na rzecz reform, jakich Kościół potrzebuje w zmieniającej się rzeczywistości społecznej”⁶. Obecnie w jego działalności uczestniczy około 200 osób, około 1000 bierze okazjonalnie udział w różnego rodzaju kongresowych aktywnościach⁷.

Podstawową formą działalności Kongresu są prowadzone online debaty o potrzebie zmian w Kościele, w tym o sposobie sprawowania w nim władzy i zarządzania wspólnotą wiernych, jaką jest parafia. Debatom tym towarzyszy przekonanie, „że kościelny model relacji władzy może być oparty o zasadę partnerskiego dialogu pomiędzy różnymi grupami świeckich i duchownych w Kościele oraz o zasady budowania dobra wspólnego i społecznego kompromisu”⁸.

⁴ Por. CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?*, „Komunikat z Badań” 2022, nr 105, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF; CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich 20 latach*, „Komunikat z Badań” 2020, nr 63, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_063_20.PDF [dostęp: 15.04.2023].

⁵ Deklaracja programowa Kongresu Katoliczek i Katolików, *op. cit.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ Dane przekazane przez rzecznikę prasową Kongresu siostrę Barbarę Radzimińską w wywiadzie udzielonym autorce w dniu 10 marca 2023 r.

⁸ *Cele i narzędzia Kongresu Katoliczek i Katolików*, 2.03.2022, <https://kongressk.pl/2022/03/02/cele-i-narzedzia-kongresu-katoliczek-i-katolikow/>

Platformą integrującą kongresowiczów stała się profesjonalnie przygotowana i sprawnie działająca strona internetowa⁹, zawierająca także przekierowania do kongresowych mediów społecznościowych¹⁰, która w dniu 15 czerwca 2021 r. została wpisana do Rejestru Dzienników i Czasopism i stała się tym samym portalem internetowym działającym zgodnie z wymogami prawa prasowego. Zawartość portalu stale powiększa się o nowe materiały edukacyjne, podcasty i teksty kongresowiczów, informacje o działalności Kongresu i jego stanowiska w różnych sprawach. Sposób prowadzenia portalu, zarówno jeśli chodzi o treść zamieszczanych w nim materiałów, jak i rozwiązania technologiczne oraz stronę wizualną, można uznać za dobry przykład profesjonalnego wykorzystania technologii internetowych do zarządzania komunikacją w organizacji trzeciego sektora¹¹.

Działalność Kongresu można wspierać finansowo wpłatami przez portal Patronite lub na konto założonej w marcu 2022 r. Fundacji na rzecz Kongresu Katoliczek i Katolików z siedzibą w Sopocie, której celem jest „działalność społeczna, edukacyjna i kulturalna na rzecz Kongresu Katoliczek i Katolików, Kościoła i społeczeństwa, prowadzona w szczególności w zakresie wspierania inicjatyw podejmowanych na rzecz partnerskiego dialogu pomiędzy różnymi grupami świeckich i duchownych w Kościele rzymskokatolickim i społeczeństwie, na zasadach budowy dobra wspólnego i wypracowywania konsensusu”¹².

Z informacji zamieszczonych na stronie internetowej Kongresu można się dowiedzieć, że jego głównym celem jest „reformacja Kościoła katolickiego w duchu pontyfikatu papieża Franciszka”, czyli wprowadzenie w praktykę funkcjonowania Kościoła w Polsce postulowanych przez papieża działań, takich jak: rzeczywiste zapewnienie podmiotowości wszystkich ochrzczonych (nie tylko aktywnych

⁹ Kongres Katoliczek i Katolików, <https://kongreskk.pl/> [dostęp: 16.04.2023].

¹⁰ Konta: www.facebook.com/KongresKatoliczekIKatolikow, https://twitter.com/i_kongres, <https://www.youtube.com/@kongreskatoliczekikatoliko6216/about> [dostęp: 16.04.2023].

¹¹ Szerzej zob. M. du Vall, *Efektywność działań polskich organizacji pozarządowych w dobie nowych mediów*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2017.

¹² Fundacja na rzecz Kongresu Katoliczek i Katolików, <https://kongreskk.pl/fundacja/> [dostęp: 16.04.2023].

katolików podzielających opinie hierarchów); włączenie do debaty o Kościele wszystkich chętnych, zwłaszcza osób i środowisk, które zostały skrzywdzone w Kościele lub pozbawiono je prawa głosu; uczynienie synodalności sposobem pracy Kościoła w celu zbudowanie rzeczywistej wspólnoty wiernych i duchownych; zastąpienie autorytarnego modelu decydowania o sprawach wspólnoty modelem kolegialnym, pozwalającym świeckim wziąć współodpowiedzialność za jej funkcjonowanie. Działania te uznane zostały za cele cząstkowe samego Kongresu, co znalazło wyraz w zaproszeniu do włączenia się w jego działalność wszystkich chętnych: „Każdy człowiek jest zaproszony. Nie liczy się dla nas płeć, wiek, status społeczny czy majątkowy, orientacja seksualna, wykształcenie czy pochodzenie etniczne. Ani poziom dotychczasowego zaangażowania w życie Kościoła. Liczy się to, co każdy z nas może dać wspólnocie i co ona może zmienić w naszym życiu. Dlatego Kongres nie przestanie być otwarty na wszystkich ludzi – także tych odrzuconych przez dotychczasowy model Kościoła klerykałnego i zamkniętego”¹³.

Cele te Kongres realizuje poprzez aktywności nazwane narzędziami Kongresu. Ich lista obejmuje działania zmierzające do zaangażowania świeckich w procesy decyzyjne w parafiach i diecezjach, upowszechnianie postulowanej przez Franciszka idei synodalności, zachęcanie do udziału w debacie o Kościele i umożliwienie udziału w niej wszystkim chętnym, podejmowanie działań w istotnych sprawach zakłócających ład społeczny, w tym przede wszystkim w obronie słabszych, konsolidowanie i integrowanie środowisk przekonanym o konieczności zmian w Kościele, rozpowszechnianie światowego kościelnego dyskursu wewnątrz polskiego Kościoła oraz prowadzenie dialogu z hierarchią polskiego Kościoła, co jak stwierdzono, „nie jest proste, gdyż czasem spotykamy się z nieufnością drugiej strony. Wierzimy jednak, że zmiana myślenia hierarchów, konieczna do naprawy Kościoła w duchu pontyfikatu papieża Franciszka, jest możliwa”¹⁴.

¹³ *Cele i narzędzia Kongresu Katoliczek i Katolików*, 2.03.2023, <https://kongresskk.pl/2022/03/02/cele-i-narzedzia-kongresu-katoliczek-i-katolikow/> [dostęp: 12.04.2023].

¹⁴ *Ibidem*.

Kongresowicze spotykają się systematycznie online w zespołach tworzących następujące tematyczne grupy robocze: Trudne pytania wokół wiary i niewiary, Dialog międzyreligijny, Relacje międzywyznaniowe, Władza w Kościele, Troska o Stworzenie, Relacje Państwo-Kościół, Ład społeczny, Małżeństwo i związki partnerskie, Kobiety w Kościele, Duszpasterstwo młodzieży we współczesnym świecie, Relacje duchowni – świeccy. Rezultatem dotychczasowej działalności Kongresu są między innymi raporty poszczególnych grup dotyczące najistotniejszych ich zdaniem problemów polskiego Kościoła. Jednym z takich opracowań jest *Raport o parafii*.

Choć Kongres nie ma typowej dla organizacji trzeciego sektora formy stowarzyszenia czy fundacji¹⁵, to ze względu na sposób działania oraz cele i narzędzia ich realizacji można go uznać za organizację trzeciego sektora. Można wręcz stwierdzić, że stał się on „trzecim sektorem” w polskim Kościele katolickim, gdyż jest inicjatywą oddolną, samoorganizującą się, a przede wszystkim niezależną od władz kościelnych, co nie jest typowe dla polskich organizacji katolickich, które niemal co do zasady działają pod bardziej lub mniej formalnym nadzorem władz kościelnych.

Status prawny parafii i system zarządzania nią w prawie powszechnym i kanonicznym

Z danych zamieszczonych na stronie Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego (ISKK) wynika, że w 2021 r. w polskim Kościele funkcjonowały 10 352 parafie¹⁶. Jak dotąd nie opublikowano danych za kolejne lata, ale z nieoficjalnych informacji prasowych wynika, że liczba parafii w ostatnich dwóch latach zmniejszyła się nieznacznie.

Status prawny parafii jest specyficzny, gdyż podlegają one jednocześnie dwóm systemom prawnym: prawu państwowemu i prawu

¹⁵ Zob. J. Hausner, *Organizacje pozarządowe – trzeci sektor współczesnego społeczeństwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2006, nr 714, s. 5–21.

¹⁶ *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, <https://www.iskk.pl/badania/roczniki-statystyczne/374-annuario-statisticum-ecclesiae-in-polonia-dane-za-rok-2021>.

kanonicznemu. W świetle obowiązującego w Polsce prawa, parafia posiada status kościelnej osoby prawnej, której organem jest proboszcz, reprezentujący ją w czynnościach cywilnoprawnych¹⁷. Status ten daje parafii zdolność do czynności prawnych, w tym między innymi zawierania umów, posiadania ruchomości i nieruchomości, bycia spadkobiercą, pozywania i bycia pozywaną.

Co prawda parafie jako kościelne osoby prawne formalnie nie mogą być traktowane jako organizacje trzeciego sektora, ale podobnie jak one – samodzielnie lub częściej we współpracy z działającymi na ich terenie stowarzyszeniami i fundacjami – mogą prowadzić działalność pożytku publicznego¹⁸. Mogą także tak jak organizacje trzeciego sektora ubiegać się o środki publiczne nie tylko z Funduszu Kościelnego, ale również z innych źródeł, jeśli prowadzą działalność na rzecz dobra wspólnego, na przykład dotyczącą kultury, ochrony dziedzictwa czy edukacji (w tym działalność oświatową na rzecz dzieci i młodzieży). Pozwala to stwierdzić, że choć prawnie nie są traktowane jako typowe organizacje trzeciego sektora, to w praktyce, jeśli angażują swoje zasoby na rzecz dobra wspólnego, to nie tylko można, ale nawet należy je jako takie traktować¹⁹.

Definicję parafii w Kodeksie prawa kanonicznego (KPK) zawarto w kanonie 515: „Parafia jest określoną wspólnotą wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi”. Kluczowym stwierdzeniem w tej definicji jest pojęcie „wspólnota wiernych”, którą należy rozumieć jako społeczność osób duchownych i świeckich, połączonych więziami tworzącymi z nich wspólnotę. Więzy te to wyznawanie przekonań religijnych oraz zamieszkiwanie na określonym terytorium, choć to drugie kryterium w świetle dokonujących zmian społecznych nie musi być traktowane tak jednoznacznie jak w przeszłości.

¹⁷ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn., Dz.U. z 2023 r., poz. 1966.

¹⁸ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 1491.

¹⁹ Zob. W. Malesa, *Parafia katolicka jako jednostka trzeciego sektora*, dysertacja doktorska obroniona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, 2020, <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/32353?show=full> [dostęp: 21.05.2023].

Podczas gdy w prawie cywilnym pozycja proboszcza regulowana jest tylko w zakresie pełnienia przez niego funkcji organu parafii, czyli reprezentowania jej we wszystkich czynnościach prawnych²⁰, to w KPK jego pozycja w parafii została zdefiniowana bardzo szczegółowo (kanon 519 KPK): „Proboszcz jest własnym pasterzem zleconej mu parafii, który sprawuje opiekę duszpasterską nad powierzoną mu wspólnotą pod władzą biskupa diecezjalnego; jest powołany do uczestnictwa w jego Chrystusowej posłudze, aby wykonywać dla tej wspólnoty zadania nauczania, uświęcania i rządzenia we współpracy także z innymi prezbiterami lub diakonami oraz świadczącymi pomoc wiernym świeckimi, zgodnie z przepisami prawa”.

Określenie proboszcza jako „własnego pasterza” swojej parafii należy interpretować zgodnie z kanonami 129 i 135 KPK jako powierzenie mu „władzy rządzenia” w parafii, czyli przyznanie mu pełni władzy nie tylko w kwestiach duszpasterskich, ale również funkcjonowania parafii i zarządzania jej majątkiem²¹. Zobligowano go co prawda do współpracy z pracującymi w parafii duchownymi niższej rangi oraz świeckimi parafianami, a nawet (w kanonie 529 KPK) – do działań, dzięki którym wierni będą się poczuwali do troski o swoją wspólnotę, jednak w praktyce funkcjonowania większości polskich parafii proboszcz sprawuje pełnię władzy we wszystkich obszarach jej funkcjonowania i odpowiada za swoje działania tylko przed biskupem, a nie przed swoimi parafianami.

Mimo iż na mocy kanonów 536 i 537 KPK w parafiach działają kierowane przez proboszcza rady ekonomiczne i duszpasterskie złożone z wiernych i duchownych, to mają one status jedynie ciał doradczych, co oznacza, że ich opinie proboszcz może, ale nie musi brać pod uwagę. W dodatku proboszcz ma istotny wpływ na dobór członków tych gremiów, gdyż może uniemożliwić wybór wskazanych przez parafian kandydatów z powodu arbitralnego zarzucenia im braku „roztropności”, „nienagannej postawy moralnej” czy „dobrej opinii”. W rezultacie – tylko od dobrej woli proboszcza zależy, czy w swoich decyzjach i działaniach bierze pod uwagę opinie

²⁰ Zob. M. Misztal, *Proboszcz jako organ parafii Kościoła katolickiego*, „Przeгляд Prawno-Ekonomiczny” 2017, nr 39, s. 155–169.

²¹ Por. E. Szafrowski, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 1992, nr 1–2, s. 35–69.

swoich parafian i czy dzieli się z nimi współodpowiedzialnością za funkcjonowanie parafii.

Raport o parafii

Raport o parafii, dostępny do pobrania z portalu Kongresu Katołiczek i Katołików, opracowała grupa robocza zajmująca się władzą w Kościele. Rozpoczyna go rozdział poświęcony sytuacji prawno-kanonicznej parafii, w którym, po informacjach o statusie parafii i pozycji proboszcza opartych na stosownych kanonach KPK, wyjaśniono, jak w jego świetle, a także w nauczaniu papieża Franciszka przedstawia się współuczestnictwo i współdecydowanie świeckich w Kościele, a więc i w jego najmniejszej jednostce organizacyjnej, czyli parafii. Przypomniano również, że podstawową zasadą, na której powinna opierać się chrześcijańska wspólnota, jest poszanowanie „godności osoby”, czyli jej wolności, samodzielności, sumienia i realnego wpływu na dotyczące jej decyzje.

Zdaniem autorów *Raportu o parafii* zasady te nie są realizowane w wielu polskich parafiach, dlatego dotychczasowy sposób ich funkcjonowania wymaga zmian inspirowanych nauczaniem papieża Franciszka i praktykami stosowanymi już od dawna w parafiach katolickich w innych krajach. Przede wszystkim zmiany wymaga model sprawowania władzy w polskim Kościele, również w parafiach, gdyż w obecnie praktykowanym nie ma skutecznych narzędzi ograniczania nadużyć władzy przez duchownych, zapobiegania przemocy czy nierównemu i przedmiotowemu traktowaniu członków wspólnoty. W uzasadnieniu tej opinii wymieniono aspekty funkcjonowania parafii, w przypadku których arbitralność decyzji władz Kościoła rodzi u świeckich poczucie przedmiotowego ich traktowania.

Rozpoczęto od stwierdzenia, że świeccy, podobnie jak niżsi rangą duchowni, nie mają żadnego wpływu na zmiany struktury organizacyjnej Kościoła, a więc i na erygowanie, łączenie lub likwidację parafii. Nie przewiduje się nawet trybu konsultacji z wiernymi, czyli osobami najbardziej zainteresowanymi takimi działaniami i odczuwającymi ich skutki.

Podobnie jest w kwestii wyboru proboszcza: wierni nie wiedzą, kto nim będzie i jak długo pozostanie na tym stanowisku, nie mają też żadnych możliwości sprzeciwu wobec narzucania im niechcianego

proboszcza ani mechanizmów obrony przed niewłaściwymi działaniami czy błędnymi decyzjami swojego proboszcza, nawet jeśli utracił on autorytet wspólnoty z powodu niegodnego zachowania lub gdy dopuścił się przestępstw czy nadużyć, na przykład w kwestach zarządzania majątkiem wspólnoty.

W konsekwencji takiej oceny sytuacji w wielu polskich parafiach, autorzy *Raportu* sformułowali w nim następujące pytania: „Czy tak rozumiana parafia w ogóle zasługuje na miano wspólnoty? Czy społeczność, w której pełni władzy należy do jednej, arbitralnie i zewnętrznie wyznaczonej osoby, jest rzeczą wspólną? Czy środowisko, w którym każda aktywność, inicjatywa i pogląd wymaga autoryzacji wszechwładnej osoby, sprzyja rozwojowi jego członków? Czy obecny model parafii liczy się z takimi wartościami jak wolność, sprawstwo i aktywność? Czy oczekiwanie od parafian posłuszeństwa wobec proboszcza, który nie został przez nich w żaden sposób upoważniony do sprawowania władzy, odpowiada godności osoby? Czy może istnieć współodpowiedzialność w sytuacji, gdy zawsze ta sama strona relacji posiada głos decydujący, a druga strona nie dysponuje żadnymi mechanizmami kontrolnymi, nie może skorzystać z procedur ewaluacyjnych lub zastosować norm regulujących utratę mandatu do zarządzania? Czy współczesna parafia realizuje katolicką wizję Kościoła, której integralną częścią jest idea kapłaństwa powszechnego? Czy ukazuje, uobecnia i promuje odpowiedzialność każdego chrześcijanina za wspólnotę Kościoła?”. Listę zamyka pytanie odnoszące się do częstego przyrównywania w retoryce kościelnej wspólnoty parafialnej do rodziny: „czy zdrową nazwalibyśmy rodzinę, w której każdą decyzję – od niedzielного jadłospisu po wzięcie kredytu – podejmuje wyznaczony przez sąd kurator, choćby najszczerzej oddany, kochający i mądry?”²².

Ponieważ w opinii Kongresu odpowiedź na wszystkie powyższe pytania jest negatywna, zaproponowano zmiany, których celem jest z jednej strony realizacja postulowanej we współczesnym nauczaniu Kościoła zasady upodmiotowienia wiernych świeckich, czyli umożliwienie im odgrywania bardziej aktywnej niż dotychczas roli w Kościele, a z drugiej – umożliwienie duchownym skoncentrowania się

²² *Raport o parafii*, 15.12.2021, Raporty grup roboczych, <https://kongreskk.pl/2021/12/15/raporty-grup-roboczych/> [dostęp: 12.04.2023].

na celach duszpasterskich, gdyż zajmowanie się przez nich wszelkimi innymi działaniami związanymi z organizacją pracy parafii i zarządzania jej majątkiem może odbywać się kosztem pracy duszpasterskiej. Aby cel ten osiągnąć, należy zdaniem autorów *Raportu* powierzyć wspólnocie parafialnej większą niż obecnie odpowiedzialność za jej funkcjonowanie poprzez:

- zastąpienie dotychczasowego klerykalnego modelu podejmowania decyzji dotyczących zarządzania parafią modelem kolegiальnym, w którym decyzje takie podejmowane są przez wspólnotę, czyli na równi przez świeckich i duchownych;
- wyłanianie organów kolegialnych parafii w drodze wolnych wyborów. Parafianie powinni mieć realny wpływ na proces wyłaniania kandydatów i ustalanie procedur wyborczych, wyłanianie władz ciał kolegialnych parafii i ustalanie zasad ich pracy;
- zapewnienie parafianom wpływu na wybór i odwołanie proboszcza i jego współpracowników. Parafianie powinni mieć możliwość zapoznania się z kandydatami na proboszcza i wikarych oraz wyrażenie swojej opinii o tych kandydatach. Postuluje się wprowadzenie roku próbnego dla proboszcza i wikarych, po którym wspólnota wydaje o nich opinię, a także prowadzenie stałej ewaluacji sytuacji parafii poprzez anonimową ankietę, w której ocenie powinna podlegać również praca jej duchownych. W punkcie tym zawarto także postulat kadencyjności proboszcza;
- zapewnienie świeckim możliwości udziału w wytyczaniu kierunków i priorytetów duszpasterskich, na przykład utworzenie stałego forum, którego zadaniem będzie omawianie tematów homilii i zgłaszanie uwag dotyczących sposobu ich głoszenia, a także stworzenie możliwości swobodnego dyskusowania i interpretowania Pisma Świętego;
- powierzenie wspólnocie nadzoru nad sprawami majątkowymi parafii poprzez powołanie organu (lub osoby) odpowiedzialnego za taki nadzór, powierzenie wspólnocie prawa do zatwierdzania planu finansowego parafii i udzielania absolutorium z jego wykonania oraz wprowadzenie zasad obrotu gotówkowego i kontrolę ich przestrzegania;
- umożliwienie parafianom dostępu do informacji o sprawach parafii, w tym dotyczących jej majątku i sposobu zarządzania

nim, stanu finansów, obciążeń parafii na rzecz diecezji i Kościoła powszechnego, a także oczekiwań finansowych biskupa wobec parafii.

W zakończeniu *Raportu o parafii* podkreślono, że zawarte w nim postulaty nie naruszają praw duchownych nadanych im mocą święceń w zakresie ewangelicznej troski o wspólnotę, nauczania i sakramentów, są zgodne ze współczesnym nauczaniem Kościoła oraz są od dawna praktykowane w parafiach katolickich w wielu krajach. Stwierdzono także, że postulaty te są propozycją Kongresu do rozważenia przez władze polskiego Kościoła oraz poszczególne wspólnoty parafialne, które same powinny zdecydować, czy i w jakim zakresie chcą wprowadzać proponowane zmiany w systemie zarządzania swoją parafią.

W październiku 2022 r. w Łodzi odbyło się spotkanie członkiń i członków Kongresu Katoliczek i Katolików pod nazwą Forum „Obecni w Kościele”, którego celem było podsumowanie dotychczasowej pracy grup roboczych Kongresu oraz sformułowanie 10 postulatów, które przekazane zostały władzom polskiego Kościoła w ramach procesu synodalnego. Postulat nr 2, przygotowany przez grupę roboczą zajmującą się władzą w Kościele, brzmiał: „Postulujemy regularne spotkania parafian, zwoływane nie rzadziej niż co trzy miesiące, w celu omawiania bieżących spraw parafii i zarządzania nimi”²³.

W uzasadnieniu tego postulatu napisano, że szacunek dla godności osób tworzących wspólnotę wymaga przyznania im realnego wpływu na decyzje dotyczące wspólnoty, a odmawianie świeckim jej członkom sprawczości w ich parafii utrwała w nich postawę bierności i przekonanie, że parafia jest tylko „miejszem świadczenia usług religijnych”²⁴. Zdaniem kongresowiczów, aby świeccy członkowie wspólnoty parafialnej poczuli się jej współgospodarzami i tym samym współodpowiedzialnymi za jej działalność (co nakazuje prawo kanoniczne i współczesne nauczanie Kościoła), należy do systemu zarządzania parafią wprowadzić demokratyczne zasady podziału władzy i jej kontroli, a pierwszym krokiem w tym kierunku powinno

²³ 10 Postulatów Kongresu Katoliczek i Katolików, <https://kongreskk.pl/10-postulatow-kongresu-katoliczek-i-katolikow/> [dostęp: 18.04.2023].

²⁴ *Ibidem*.

stać się wprowadzenie zasady transparentności, obejmującej dostęp świeckich parafian do pełnej informacji o ich wspólnocie, w tym o jej majątku i finansach.

Na przekazane władzom polskiego Kościoła postulaty Kongresu Katoliczek i Katolików odpowiedział arcybiskup Adrian Józef Galbas SAC, przewodniczący Rady ds. Apostolstwa Świeckich Konferencji Episkopatu Polski, listem z 10 stycznia 2023 r. skierowanym do Kongresu i udostępnionym na jego portalu. Po wstępnych podziękowaniach dla członków Kongresu za włączenie się w proces synodalny, arcybiskup stwierdził, że „wśród przekazanych postulatów jest wiele cennych oraz inspirujących myśli, których podjęcie z pewnością może wnieść dużo dobra w rozwój wspólnoty Kościoła w Polsce. Są jednak takie, które budzą wątpliwości, albo nie przekładają się na praktyczną możliwość ich realizacji”²⁵.

Za taki „niemożliwy do realizacji” postulat arcybiskup uznał stałe spotkania parafian zwoływane co trzy miesiące w celu omówienia spraw wspólnoty. Wyjaśnił, że ogół parafian nie znajdzie na nie czasu z powodu licznych obowiązków i uczestniczyłyby w nich jedynie mała ich grupa. Można wobec tak jednoznacznie negatywnej opinii zadać pytanie, czy nawet mała, ale zaangażowana i aktywna grupa parafian zainteresowana takimi spotkaniami nie poprawiłaby relacji we wspólnocie? Czy troska o czas obciążonych licznymi obowiązkami parafian jest właściwym uzasadnieniem do odmawiania świeckim prawa omawiania spraw ich wspólnoty? Przychylnie natomiast odniósł się arcybiskup do postulatu transparentności finansowej parafii, a konkretnie do udostępniania parafianom jej sprawozdania finansowego. Stwierdził nawet, że „wszystkie parafie powinny w tym kierunku dążyć”.

Podsumowanie

Wydaje się, że wobec postępującego procesu laicyzacji polskiego społeczeństwa i kryzysu polskiego Kościoła, o którym świadczą badania społeczne i liczne doniesienia medialne, warto szukać przyczyn tych zjawisk, między innymi przez wysłuchanie opinii tych,

²⁵ List abp. Adriana Galbasa z 10.01.2023, <https://kongresk.pl/wp-content/uploads/2023/03/List-abp.-Adriana-Galbasa-z-10.01.2023.pdf> [dostęp 15.04.2023].

którzy czują się współodpowiedzialni za przyszłość Kościoła i uważają, że wiele obszarów jego działalności wymaga zmian. Organizacją, która zintegrowała takie osoby do wspólnego działania, jest Kongres Katoliczek i Katolików.

Za jeden z kluczowych problemów polskiego Kościoła, również na poziomie parafii, Kongres uznał arbitralny model sprawowania w nim władzy, w tym model zarządzania parafią. Swoją opinię w tej sprawie przedstawił w *Raporcie o parafii* – wykazał, że praktykowany w wielu polskich parafiach model niepodzielonej i niekontrolowanej władzy proboszcza nad parafianami nie służy budowaniu postulowanego przez papieża Franciszka Kościoła synodalnego, zniechęca świeckich wiernych do wzięcia współodpowiedzialności za funkcjonowanie parafii i świadczy o ich przedmiotowym traktowaniu. Na podstawie regulacji w prawie kanonicznym, nauczania papieża Franciszka oraz praktyki zarządzania parafią w wielu innych krajach zaproponowano zmianę dotychczasowego arbitralnego modelu na opisany w *Raporcie* model kolegialny, uwzględniający w zarządzaniu funkcjonowaniem i majątkiem parafii współczesne zasady podziału i kontroli władzy. W opinii autorów *Raportu* zapewni on świeckim parafianom podmiotowość i poczucie sprawstwa, a także wzmocni w nich poczucie współodpowiedzialności za funkcjonowanie ich wspólnoty parafialnej. Mimo sceptycznego stosunku władz polskiego Kościoła do postulatów Kongresu w tej sprawie – i tym samym do apeli papieża o „wysłuchanie niewysłuchanych” – warto przyglądać się zarówno temu, czy postulowane przez Kongres zmiany modelu zarządzania będą wprowadzane w polskich parafiach (i w jakim zakresie), jak i śledzić sam proces tworzenia się swoistego trzeciego sektora w polskim Kościele, który zgodnie z zasadą pomocniczości, chce w nim odgrywać bardziej istotną niż dotychczas rolę.

Bibliografia

- 10 Postulatów Kongresu Katoliczek i Katolików, <https://kongreskk.pl/10-postulatow-kongresu-katoliczek-i-katolikow/> [dostęp: 18.04.2023].
- Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*, Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, <https://www.iskk.pl/badania/roczniki-statystyczne/374-annuario-statisticum-ecclesiae-in-polonia-dane-za-rok-2021>.

- Cele i narzędzia Kongresu Katoliczek i Katolików*, 2.03.2023, <https://kongreskk.pl/2022/03/02/cele-i-narzedzia-kongresu-katoliczek-i-katolikow/> [dostęp: 12.04.2023].
- CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła?*, „Komunikat z Badań” 2022, nr 105, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF [dostęp: 15.04.2023].
- CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich 20 latach*, „Komunikat z Badań” 2020, nr 63, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_063_20.PDF [dostęp: 15.04.2023].
- Deklaracja programowa Kongresu Katoliczek i Katolików, 2021, <https://kongreskk.pl/nasza-deklaracja/> [dostęp: 15.05.2023].
- Du Vall M., *Efektywność działań polskich organizacji pozarządowych w dobie nowych mediów*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2017.
- Fundacja na rzecz Kongresu Katoliczek i Katolików, <https://kongreskk.pl/fundacja/> [dostęp: 16.04.2023].
- Gaillardetz R.R., *Synodality and the Francis Pontificate: A Fresh Reception of Vatican II*, „Theological Studies” 2023, t. 84, nr 1, s. 44–60.
- Hausner J., *Organizacje pozarządowe – trzeci sektor współczesnego społeczeństwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2006, nr 714, s. 5–21.
- List abp. Adriana Galbasa z 10.01.2023, <https://kongreskk.pl/wp-content/uploads/2023/03/List-abp.-Adriana-Galbasa-z-10.01.2023.pdf> [dostęp 15.04.2023].
- Malesa W., *Parafia katolicka jako jednostka trzeciego sektora*, dysertacja doktorska obroniona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, 2020, <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/32353?show=full> [dostęp: 21.05.2023].
- Misztal M., *Proboszcz jako organ parafii Kościoła katolickiego*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2017, nr 39, s. 155–169.
- Pokorna-Ignatowicz K., *Medialna aktywność papieża Franciszka i nowe wątki w katolickiej doktrynie medialnej*, [w:] *Nauki o mediach i komunikacji społecznej. Krystalizacja dyscypliny w Polsce. Tradycje, nurty, problemy, rezultaty*, red. A. Adamski, S. Gawroński, M. Szewczyk, Warszawa 2017, s. 473–482.
- Raport o parafii*, 15.12.2021, Raporty grup roboczych, <https://kongreskk.pl/2021/12/15/raporty-grup-roboczych/> [dostęp: 12.04.2023].
- Sztafrowski E., *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym* „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny” 1992, nr 1–2, s. 35–69.
- Sztuka komunikacji według Franciszka. Bliżej – prościej – głębiej*, oprac. M. Laskowska, K. Marcyński, PWN, Warszawa 2016.

Akty prawne

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn., Dz.U. z 2023 r., poz. 1966.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, tekst jedn. Dz.U. 2024, poz. 1491.

